

RAZSTAVA

Vizionarski umetnik evropskih razsežnosti

V Narodni galeriji so ta teden odprli razstavo Tone Kralj (1900–1975): Vizionarski mistik, za katero vlada izjemno zanimanje. Avtor razstave Goran Milovanović je slikarja in kiparja izpostavil kot človeka z izrazito avtonomno umetniško govorico, ki je priznanje najprej dobil v tujini in šele nato doma.

✎ Ingrid Mager

Ob lanskim jubilejih, 125-letnici rojstva in 50-letnici smrti slovenskega slikarja, kiparja in ilustratorja **Toneta Kralja**, sta se Narodna galerija in Galerija Božidarja Jakca iz Kostanjevice na Krki dogovorili, da se velikemu umetniku mednarodnih razsežnosti poklonita z razstavo *Tone Kralj (1900–1975): Vizionarski mistik*. Na ogled je 84 del, večina je iz kostanjeviške galerije, kjer hranijo največjo zapuščino Tone Kralja, okrog tristo del. Kar nekaj je takih, ki so prvič ali po več desetletjih na ogled javnosti.

Še nikoli javnosti recimo ni bila predstavljena monumentalna slika *Saloma* (1931) iz nekdanje Bežkove vile v Kranju, ki je bila pred razstavo restavrirana in je eden zadnjih nakupov Galerije Božidarja Jakca. Dolgo pa ni bilo na spregled še ene njegove monumentalne slike, *Zadnja večerja* (1928/29), ki jo je javnost nazadnje videla na razstavi moderne sakralne umetnosti v Padovi leta 1931 in je v lasti Narodne galerije. *Zadnja večerja* je zdaj doživela temeljite konservatorsko-restavratske posege, medtem ko zaključna dela še potekajo, in to kar v okviru razstave, kar je za obiskovalce, ki lahko opazujejo restavratore pri delu, nedvomno dodana vrednost.

Ponovno popularni slikar

Avtor razstave **Goran Milovanović**, si cer direktor Galerije Božidarja Jakca – Muzeja moderne in sodobne umetnosti, je povedal, da sta se o razstavi z direktorico Narodne galerije **Barbaro Jaki** začela pogovarjati že lani, ko se je v Narodni galeriji sprostila razstavni termin. Ker v Kostanjevici na Krki obnavljajo prostore in s tem tudi svojih deset stalnih zbirk, med katerimi sta tudi zbirki obeh bratov, starejšega **Franceta Kralja** in mlajšega **Toneta Kralja**, je bila odločitev za Toneta Kralja v poklon lanskima obletnicama kar nekako logična. Osredotočili so se zgolj na fonda Galerije Božidarja Jakca in Narodne galerije.

Postavilo se je vprašanje, na kakšen način ga predstaviti javnosti, ker je njegovih del res veliko. Umetnostni zgodovinar dr. **Igor Kranjc** se je z njim ukvarjal praktično vse življenje, postavil je retrospektivne razstave obeh bratov v Moderni galeriji, v zadnjih letih pa je javnost spodbudil k razmišljanju umetnostni zgodovinar dr. **Egon Pelikan** s knjigo *Tone Kralj in prostor meje* oziroma s teorijo »slovenske nacionalne markacije prostora« v času med svetovnima vojnoma in med drugo svetovno vojno na etnično izpostavljenem obmejnem prostoru od Svetih Višarj do Trsta, ki ga je s poslikavami cerkva ustvaril Tone Kralj.

»Dragocenost Pelikanove knjige, ki mi je bila pri postavitvi razstave rdeča nit, ni sama umetnostna analiza, ampak prikaz etične in moralne države

Prvi vodeni ogled po razstavi Tone Kralj (1900–1975): Vizionarski mistik s člani kluba Prijatelji Narodne galerije ☛ Jaka Gasar

umetnika, ki je s svojim delovanjem zaznamoval narod kot tak,« pove kustos. Pelikanova knjiga je bila izdana tudi pri eminentnih založbah na angleškem in nemškem trgu ter predstavljena na frankfurtskem knjižnem sejmu, ko je bila Slovenija tam častna gostja. Milovanović: »Tone Kralj je po mojem mnenju tako zopet postal pomemben slikar v evropskem kontekstu.«

Široko evropsko prepoznanje

Zanimiva je zgodba *Zadnje večerje*, ki je še niso do konca razvozljali. »Vemo, da je nastala med letoma 1928 in 1929 na Goriškem, potem je slika prišla v Ljubljano, da bi se jo razstavilo, do česar

Mladi Tone Kralj je v letu in pol razstavil več kot sto svojih del, kar si pravzaprav danes zelo težko predstavljamo.

Goran Milovanović, avtor razstave

z ženo **Maro Kralj**, on z 74 deli, ona pa z 22 deli.

»Njegovi začetki so absolutno povezani z bratom Francetom. Čeprav se je Tone leta 1920 vpisal na akademijo v Pragi, je bil po mojem njegov brat tisti, ki ga je naučil vsega, kar je znal v tistih prvih treh letih. Zanimivo je tudi, da je kot mlad avtor, star devetnajst let, kot meteor eksplodiral v sloven-

Na razstavi v Narodni galeriji so poleg oljnih slik na ogled tudi Kraljeve skulpture. ☛ Jaka Gasar

pa očitno ni prišlo. Nakar je šel z njo slikar v Padovo na veliko razstavo modernega cerkvenega slikarstva, kjer je razstavil tri dela. Drugi dve, *Sveti Anton pridiga ribam* in *Neurje na jezeru*, sta bili prodani v Padovi, *Zadnja večerja* pa se je vrnila in jo je za Narodno galerijo odkupila takratna vlada oziroma banovina. Slika je precej poškodovana tako rekoč do danes čakala na restavratski poseg,« pravi Milovanović. Narodna galerija hrani še nekaj pomembnih Kraljevih del, med drugim *Kosovsko devojko* in *Kosce*, deli, ki sta bili na razstavi v Hagenbundu na Dunaju leta 1935, ki je bila prva Kraljeva velika razstava; razstavljala sta skupaj

ski razstavni prostor; pojavil se je na 17., 18. in 19. razstavi v Jakopičevem paviljonu in kmalu je sledila že prva skupna razstava z bratom. V letu in pol je torej razstavil več kot sto svojih del, kar je izjemno in kar si pravzaprav danes zelo težko predstavljamo,« ocenjuje kustos.

Potem pa je kmalu krenil po svoji poti. Večina slik iz obdobja med letoma 1923 in 1924, ko se je rahlo nagnil h kubizmu, ni ohranjenih, nato pa je precej hitro stopil v polje nove stvarnosti, prek beneškega likovnega bienala. Pred njim sta bila na beneškem bienalu od Slovencev prisotna samo **Ivana Kobilca** in **Ferdo Vesel**.

Slika *Zadnja večerja* Toneta Kralja je bila močno poškodovana, hkrati pa tudi zahtevna za manipulacijo – deformacije platna, manko slikovnih plasti in luščenje barvnih nanosov so v Narodni galeriji rešili s standardnimi restavratsko-konservatorskimi metodami. Na fotografiji so v fazi retuširanja, nadomeščanja manjkajoče barvne plasti. Sliko bodo restavrirali tudi v času razstave, kar bo za obiskovalce dragocena priložnost, da se spoznajo z veččinami restavratskega dela. ☛ arhiv NG

Tone Kralj se je med letoma 1926 in 1930 kar trikrat zapovrstjo uvrstil na bienale – ne kot predstavnik takratne Jugoslavije, temveč kot samostojni umetnik, ki je šel skozi izredno zahtevno selekcijsko sito. »To nam pove, da je bil očitno izjemno spreten tudi v tem, da je znal prepoznati likovni slog, ki je tedaj prevladoval, in prepričati komisijo.«

Leta 1930 se je Kralj pojavil še na dveh izjemno pomembnih evropskih razstavah: najprej v Antwerpnu, kjer je De Pelgrim, bratovščina, ki se je for-

mirala leta 1924 s svojim manifestom, iskala sodobne prijeme v cerkvenem slikarstvu in so ga tja povabili. Nato pa je leta 1931 sodeloval še na veliki celoletni razstavi v Padovi ob 700. obletnici smrti svetega Antona Padovanskega. Tone Kralj je bil izbran med več kot dva tisoč kandidati. Prav tam je prvič in zadnjič razstavil *Zadnjo večerjo*. Kralj je razstavljal tudi drugje po Evropi (London, Milano, Amsterdam, Pariz ...), največ pa se je pojavljal v italijanskem prostoru, kjer se je dokončno oblikoval. x

Cerkvene poslikave kot odpor proti totalitarizmu

Svoje sledi je Tone Kralj pustil v okrog 50 primorskih cerkvah, kjer je ustvaril monumentalne poslikave (v okviru razstave nas po njih popelje dokumentarni film *Tone Kralj in prostor meje* avtorjev **Egona Pelikana** in režiserja **Marka Radmiloviča**). Avtor razstave **Goran Milovanović** meni, da je Kralj z izrazito etično držo izrazil odpor do totalitarnih režimov in sočutje do trpečih Primorcev, medtem ko je slogovno

gledano soočil cerkveno tradicijo z modernističnim slogom. Njegove oljne slike visijo po župniščih in oltarjih, večinoma pa gre za fresko poslikave (fresko na suh omet). Nekatere so zelo dobro ohranjene in restavrirane, nekatere slabše, za kar skrbi fundacija, ki jo vodijo slikarjevi dediči. Milovanović je prepričan, da bi jim pri ohranjanju Kraljeve dediščine, ki je nacionalno pomembna, morala pomagati država.